

ПЈЕСМА ПОБЈЕДОНОСНЕ ЉУБАВИ

Иван Сергејевич Тургењев

У сјећање на Гистава Флобера

„Осмјели се да залуташ и машташ!“

Шилер

Ево шта сам прочитао у једном старом италијанском рукопису:

1. глава

Средином 16. вијека у Ферари су живјела два младића, Фабиј и Муциј (град је у то доба процвјетао под жезлом својих дивних војвода, покровитеља умјетности и поезије). Вршњаци и блиски рођаци скоро никада се нису раздвајали; срдечно пријатељство повезало их је од раног дјетињства... Једнаке судбине двојице младића учврстиле су ту везу. Обојица су припадала старим породицама, обојица су била богати, независни, без породице, истог укуса и наклоности. Муциј се бавио музиком, а Фабиј сликарством. Цијела Ферара се поносила њима као најбољим украсом двора, друштва и града. Ипак, изгледом нису личили један на другог, мада су се обојица одликовала складном младачком љепотом: Фабиј је растом био виши, бијелог лица и русе косе; Муциј, напротив, имао је тамно лице, црну косу и у његовим тамносмеђим очима није било те веселе искре, на уснама тог љубазног осмијеха као у Фабија, његове црне обрве биле су тик уз капке, док су се Фабијеве обрве издизале на равном и високом челу танким полукруговима. Муциј је и у разговору био мање живахан. Без обзира на то пријатељи

су се допадали дамама, нису узалуд били носиоци витешке предусретљивости и дарежљивости.

У то вријеме у Ферари живјела је дјевојка по имену Валерија. Сматрали су је једном од првих љепотица у граду, иако су је врло ријетко могли видјети на улици, из куће је излазила недјељом и о велике празнике у шетњу. Живјела је са мајком, племенитом, али сиромашном удовицом, која није имала више дјете. Свако ко би је и само срео осјетио би невино дивљење и толико невино и њежно поштовање. Тако је скромно било њено држање да се чинило да је веома мало познавала сву моћ своје љепоте. Другима је, уистину, изгледала некако блиједа; поглед јој је скоро увијек био спуштен; изражавао је неку стидљивост, или чак бојажљивост, усне су јој се ријетко смијале – и то овлаш; глас јој се једва могао чути. Прочуло се да је предиван; вољела је пјевати старинске пјесме, уз звуке мандолине, на којој је и сама свирала, закључавши се раним јутром у своју собу, док је све још спавало. Без обзира на блиједо лице, Валерија је пуцала од здравља, чак и старији људи, гледајући је, нису могли да не помисле:

– О како ће бити срећан младић коме најзад припадне тај још неубрани, дивни по својој љепоти и још нетакнути и чедни цвјетић.

2. глава

Фабиј и Муциј први пут видјеше Валерију на раскошном народном празнику, приређеном под наредбом Ферарског војводе Еркола, сина познате Лукреција Борције, у част познатих велможа, који су дошли из Париза на позив војвоткиње, кћерке француског краља Лудвига XII. Валерија је сједила поред своје мајке насред елегантне трибине изграђене према цртежу Паладија, на главном Ферарском тргу, за почасне даме града. Истога дана обојица, и Фабиј и Муциј, страсно су се заљубили, и пошто ништа нису скривали један од другог, убрзо је сваки од њих знао шта се дешавало у срцу друга. Међу собом договорили су се да ће се потрудити да се обојица зближе са Валеријом и уко-

лико се она одлучи и изабере било којег од њих, други ће се понизно покорити њеној одлуци. Неколико недјеља послје, захваљујући доброј слави којом су се користили по свом праву, успјели су се пробити до тешко доступне удовичине куће; дозволила им је да посјећују Валерију. Од тада, скоро сваког дана могли су да је виђају и да разговарају са њом – сваким даном пламен запаљен у срцима младића разгарао је све јаче и јаче; Валерија ниједноме од њих није давала предност, иако јој се њихово присуство допадало. Са Муцијем се бавила музиком, али је разговарала више са Фабијем, са њим се осјећала мање уплашено. Најзад, одлучили су да сазнају своју судбину и послали су Валерији писмо у којем су је замолили да објасни и каже коме је спремна да да своју руку. То писмо је показала мајци рекавши да је спремна да остане дјевојка, али ако мајка мисли да јој је вријеме за брак, удаће се за онога на којег падне мајчин избор. Угледна удовица пролила је неколике сузе при помисли на растанак са вољеним дјетенцем, али није било разлога због којег би одбила младиће: обојицу је сматрала једнако достојним руке своје кћери. Али је потајно вољела Фабија, слутећи да јој он боље одговара по нарави и одлучила се за њега. Наредног дана Фабиј је сазнао за своју срећу, а Муцију је преостало да одржи своју ријеч и да се покори.

Тако је и учинио. Он није могао да буде свједок побједи свог друга и свог супарника. Брзо је продао велики дио своје имовине и, скупивши неколико хиљада дуката, кренуо је на далеко путовање на исток. Опраштајући се са Фабијем, рекао му је да се неће вратити прије него осјети да су посљедње искре страсти у њему ишчезле. Фабију је тешко пао растанак са пријатељем из дјетињства и младости, али је радосно ишчекивање скорог блаженства убрзо савладало сваки други осјећај и сав се препустио узбуђењу крунисане љубави.

Убрзо се оженио Валеријом и тек тад је схватио сву цијену свог блага које је имао. Посједовао је предивну вилу, окружену сјеновитим вртом, која се налазила недалеко од Фераре – ту се преселио заједно са својом женом и њеном

мајком. Свијетли дану су били пред њима. Заједнички живот је открио у новом дражесном свјетлу сва савршенства Валерије; Фабиј је постао изванредан сликар, сада већ умјетник, а не само љубитељ. Валеријина мајка се радовала и захваљивала Богу гледајући срећу пара. Четири године су пролетјеле непримјетно, као блажени сан. Међутим, нешто је недостајало младим супружницима: њихова туга је била у томе што нису имали дјеце... али наду нису губили. Пред крај четврте године посјетила их је, овога пута, истинска туга – Валеријина мајка је умрла, болујући неколико дана.

Пролила је много суза и дуго није могла да се навикне на свој губитак. Није прошла ни година, а живот је кренуо својим током и потекао некадашњом колотечином. И ево, једне предивне љетне вечери, у Ферару се вратио Муциј, никога не извјестивши.

3. глава

За свих пет година које су прошле од његовог одласка нико га није видио, нико ништа није причао, сваки глас о њему је замро, тачно као да је у земљу пропао. Када је Фабиј срео свог друга у једној од Ферарских улица, само што није повикао, прво од страха, а потом од радости. Истог трена га је позвао у своју вилу. У дворишту се налазио посебан пространи павиљон; предложио је свом пријатељу да се ту смјести. Муциј се радо сагласио и истог се дана преселио тамо са својим слугом, нијемим Малајцем, нијемим, али не глувим, и чак судећи по живости његовог погледа, врло разумним човјеком... Језик му је одрезан. Муциј је донио са собом десетак сандука напуњених различитим драгоценостима, сакупљеним за вријеме својих дугих лутања. Валерија се обрадовала Муцијевом повратку; и он ју је поздравио другарски и весело, али спокојно. По свему се видјело да је одржао ријеч дату Фабију. У току дана се успио смјестити у свом павиљону. Извадио је уз помоћ Малајца доведене ријеткости: тепихе, свилену тканину, баршунасту и брокатну одјећу, оружје, шоље, храну и пехаре, украшене емајлом,

златне и сребрне ствари, обложене бисером и тиркизом, резбарене сандуке од ћилибара и слонове кости, избрушене флаше, зачине, дуван, сирову кожу дивљих животиња, перја непознатих птица и много других предмета, чија се употреба чинила тајанственом и неразумљивом. У броју свих тих драгоцености налазила се и богата бисерна огрлица, коју је Муциј добио од персијског шаха за неку велику и тајну услугу; замолио је Валерију за дозволу да је сопственим рукама стави око врата; учинила јој се тешком и, обдарена неком чудном топлотом, прилијепила јој се уз кожу.

Пред вече, након ручка, сједећи на тераси виле у сјенци олеандра и ловорова, Муциј је кренуо да прича о својим походима. Говорио је о далеким земљама које је видио, нестварним брдима, пустињама без воде, о ријекама и сличним морима, говорио је о огромним зградама и храмовима, о хиљадугодишњем дрвећу и почео је именовати све градове и народе које је посјетио... нешто бајковито одзвањало је од самог њиховог имена. Муциј је познавао читав Исток: пропутовао је Персију, Арабију, гдје су коњи љепши и захвалнији од свих других живих бића, стигао је у саму дубину Индије, гдје је људски род сличан величанственом биљу, дошао је до границе Кине и Тибета, гдје живи бог по имену далај-лама на земљи у лику ћутљивог човјека са уским очима. Чудне су биле његове приче! Фабиј и Валерија слушали су га као очарани. Управо: црте Муцијевог лица много су се измијениле; од дјетињства црномањасто, још је и потамњело, загорјело под свјетлосним зрацима још јачег сунца, очи су се чиниле удубљенијим него раније; али израз тог лица био је другачији: усредсређено, важно, није оживљавало чак ни онда када је причао о опасностима којима се излагао ноћу у шуми, гдје је одјекивало завијање тигрова, или дању, на пустим путевима, гдје путнике вребају дивљаци који то чине у част жељезне богиње, која тражи људске жртве. И Муцијев глас постао је нејасан и равнији; покрети руку и читавог тијела изгубили су живахност својствену италијанском племену. Уз помоћ свог слуге Малајца, ропски понизног и брзог, показао

је неколико трикова којима су га научили индијски брамани. Тако на примјер, претходно сакривен иза завјесе, показао се одједном лебдећи у ваздуху са скупљеним ногама, овлаш се опирајући крајевима прстију на стрмо постављен бамбусов штап, што је јако изненадило Фабија, а Валерију чак и запрепастило...

– Да није чаробњак? – помислила је.

Када је кренуо позивати звиждуком на малој фрули, показивале су се припитомљене змије са тамним и пљоснатим главицама, мрдајући жаокама у затвореној кутији испод шарене тканине. Валерија се запрепастила и замолила је Муџија да брзо сакрије те одвратне гадове.

Током вечере Муџиј је почастио своје пријатеље шираским вином из округле флаше са дугим грлцем, јаког мириса и густо, златасте боје са зеленкастим преливом, свјетлуцало је загонетно, наливано у малене шољице од јасписа.

Укусом није личило на европска вина, било је веома слатко и зачињено, испијано полако у малим гутљајима, будило је у свим удовима осјећај пријатне сањивости. Муџиј је наредио Фабију и Валерији да пробају по чашицу, и сам је попио једну. Над њеном чашом, наклонивши се, нешто је прошапутао протрљавши прстима. Валерија је то запазила, али како се у дочеку Муџија и свој његовој навици појављивало нешто туђе и необично, само је помислила:

– Да није примио неку нову вјеру у Индији или неки њихов обичај?

Затим га је, мало поћутавши упитала да ли је наставио да се бави музиком током свог путовања. У одговору на то, заповиједио је Малајцу да му донесе индијску виолину. Личила је на данашње, изузев што је умјесто четири имала три струне, врх јој је био обавијен плавичастом змијском кожом и танко тршчано гудало било је полукружног облика, и на самом крају блистао је дијамант.

Муџиј је прво одсвирао неколико сјетних, по његовим ријечима, народних пјесама, чудних и чак дивљих италијанском уху, звук металних струна био је жалостан и слаб.

Али почевши свирање посљедње пјесме, сам тај звук одмах је окријепио, затрептао јако и звучно; страсна мелодија се излила преко широко проводног гудала, заносно попут змије што је, извијајући се, обавијала својом кожом врх виолине, и таквим пламеним огњем, таквом побједоносном радошћу сијала, и та мелодија је тако горјела да је и Фабију и Валерији прешла језа преко срца и сузе су им се појавиле у очима, а Муциј се учинио још усредсређенијим и важнијим, изгледао је језиво са главом наслоњеном на виолини и са проблемјелим образима, и са обрвама подигнутим у једну црту; дијамант на врху гудала је бацао у ходу зракасте искре као запаљени пламен те дивне пјесме.

Када је Муциј завршио свирање, још увијек је чврсто стискао виолину брадом уз раме, спустивши руку која је држала гудало. Фабиј је узвикнуо:

– Шта је то? Шта си нам то одсвирао?

Валерија није ни ријечи проговорила, али се чинило да је њено биће поновило мужевљево питање. Муциј је спустио виолину на сто и, стресавши косом, пажљивим осмијехом је одговорио:

– Ту!... Ту мелодију... Ту пјесму сам чуо први пут на острву Цејлон. Та пјесма се тамо у народу назива пјесмом срећне и задовољне љубави.

– Понови! – прошапутао је Фабиј.

– Не, то се не смије поновити – одговорио је Муциј – сада је касно. Госпођа Валерија се треба одморити и мени је вријеме... уморио сам се.

Током цијелог дана Муциј се обраћао Валерији учтиво као некадашњи друг, али је одлазећи стиснуо женину руку снажно, притиснувши прстима њен длан и тако упорно загледајући се у њено лице да је она, и не подижући капке, осјетила тај поглед на својим изненада запаљеним образима. Ништа није одговорила Муцију, али је отргла руку, а када се већ удаљио, погледала је на врата кроз која је изишао. Сјетила се како га се плашила и претходних година... и сада се нашла у недоумици. Муциј је отишао у свој павиљон, а супружници у спаваћу собу.

4. глава

Валерија није могла брзо уснити; крв јој се тихо и мучно узбуркала, у глави јој је лако одзвањало... од тога, како је препостављала, вина, а можда и од Муџијевих прича, од његовог свирања на виолини. Пред јутро је коначно заспала и уснула необичан сан.

Причинио јој се да улази у пространу собу са ниским плафоном... Такве собе у животу није видјела. Сви зидови су били обложени малим, плавим плочицама са златним травама, танко изрезбарени судови од албастра подупирали су мраморни свод; тај исти свод и стубови чинили су се полупровидним... блиједороза свјетлост однекуда је допирала у собу обасјавајући све предмете тајанствено и једнолично; брокатни јастуци лежали су на уском тепиху посред као огледало глатког пода. По ћошковима се једва примјећивао дим из високе кадионице које показују чудовишне звијери; прозора није било нигдје; врата, преко којих је објешена сомотна завјеса, црњела су се у тишини, удубљена у зид. Одједном та завјеса поче да потихо клизи, подиже се и уђе Муџиј. Он се поклања, шири руке, смије се... Његове сурове руке обавијају Валеријин струк; сву су је опекле његове суве усне... Она пада на јастук полеђушке.

Пробудила се, стењући од ужаса, послвије дугог напора. Још не схватајући гдје је и шта се са њом дешава, подиже се са кревета, обазире се... Језа је подилази читавим тијелом... Фабиј лежи поред ње. Спава; али његово лице, при свјетлости округлог и свијетлог мјесеца, који гледа у прозоре, блиједо је као у мртваца... оно је тужније од мртвог лица. Валерија је пробудила мужа и тек што је погледао у њу, узвикнуо је:

– Шта ти је?

– Видјела сам... Имала сам страшан сан – прошапутала је, тресући се и даље.

Али тог трена из правца павиљона, допирали су јаки звукови, и обоје, и Фабиј и Валерија, препознали су мелодију коју им је одсвирао Муџиј, називајући је пјесмом задовољне

и побједоносне љубави. Са недоумицом Фабиј је погледао у Валерију која је затворила очи, окренула се – и обоје су успоривши дисање, послушали пјесму до краја. Када је утихнуо и посљедњи звук, мјесец је већ зашао за облаке, соба је постала тамнија... Супружници су спустили главе на јастук, не проговоривши ни ријечи и не примијетивши када је заспао други.

5. глава

Наредног јутра Муциј је дошао на доручак; изгледао је задовољно и весело је поздравио Валерију. Одговорила му је збуњено, летимично га је погледала, постало јој је страшно од тог задовољног и веселог лица, од тих пажљивих и радозналих очију. Муциј је кренуо да изнова приповиједа... али га је Фабиј прекинуо на првој ријечи:

– Изгледа да ниси могао заспати на новом мјесту? Жена и ја смо чули како си одсвирао јучерашњу пјесму.

– Да, чули сте? – проговорио је Муциј. – Тачно је, одсвирао сам је, али сам прије тога спавао и видио чудноват сан.

Валерија је пажљиво слушала.

– Какав сан? – упитао је Фабиј. – Видио сам – рекао је Муциј не спуштајући поглед са Валерије – као да улазим у пространу собу са сводом, уређену источњачки. Разни стубови подупирали су свод, зидови су били прекривени мозаиком и, мада није било прозора ни свијећа, читава соба се напунила ружичастом свјетлошћу, управо као да је сва била састављена од прозирног камена. По угловима су се димиле кинеске кадионице, на поду, дуж уског тепиха, лежали су брокатни јастуци. Ушао сам кроз врата прекривена завјесама, а на другим супротним вратима појавила се жена коју сам некад волио. И тако ми се учинила предивном да сам плануо од некадашње љубави.

Муциј је примјетно ућутао. Валерија је сједила непокретно, само је постепено блиједила, и дисање јој је постало дубље.

– Тада – наставио је Муциј – пробудио сам се и одсвирао ту пјесму.

– Па ко је била та жена? – упитао је Фабиј.

– Жена једног Индијца. Срео сам је у граду Делхи... Сада већ она није међу живима. Умрла је.

– А муж? – упитао је Фабиј, ни сам не знајући зашто.

– Муж је, кажу, такође умро. Обоје сам брзо изгубио из вида.

– Чудно – примијетио је Фабиј. – Моја жена је такође ноћас видјела необичан сан.

Муциј је пажљиво погледао Валерију.

– Који ми није испричала – додао је Фабиј.

Али ту је Валерија устала и изашла из собе. Одмах послије доручка Муциј је такође отишао, рекавши да мора послом у Ферару и да се прије вечери неће вратити.

6. глава

Неколико недјеља прије Муцијевог повратка Фабио је започео портрет своје жене насликавши је са особинама св. Цецилије; значајно је напредовао у својој умјетности; познати Луини, ученик Леонарда да Винчија, дошао му је у Ферару и помажући му сопственим савјетима такође му је предавао поуке свог великог учитеља. Портрет је скоро у потпуности био завршен; остало је довршити лице са неколико потеза – и Фабиј би се могао са правом поносити својим дјелом. Отправивши Муција у Ферару, упутио се у свој студио, гдје га је Валерија као и обично чекала; али је тамо није нашао, позвао ју је, али се није одазвала. Фабијем је овладао тајни неспокој; кренуо је да је тражи. У кући је није било, отрчао је у двориште и тамо ју је у једној од најудаљенијих алеја нашао како сједи на клупи са главом спуштеном на грудима и рукама на кољенима скрштеним. А иза ње, у тами, издвајали су се зелени чемпреси, мраморни кентаур са неприродним и злурадним осмијехом на лицу спојио је са свиралом своје заоштрене усне. Валерија се примјетно обрадовала мужевљевој појави, и на његова забринута питања одговорила је да је помало боли глава, али да то ништа не значи – и да је спремна доћи на сеансу. Фабио ју је довео у студио, смјестио, прихватио се четкице, али од своје велике туге никако није могао завршити лице онако како је желио. И

не зато што је оно било помало блиједо и чинило се уморно... не; тог чистог светог израза који му се на њеном лицу тако допадао и који га је навео на мисао да је представи у лику св. Цецилије данас није нашао. Најзад, бацио је четкицу, рекавши жени да није расположен, да и њој не би сметало да прилегне, јер му се изгледом чини да није сасвим здрава, и окренуо је штафелар са сликом ка зиду. Валерија се сагласила са њим да треба да се одмори, и поновивши своју жалбу на главобољу, повукла се у спаваћу собу.

Фабиј је остао у студију. Осјећао је чудну и себи неразумљиву збуњеност. Муцијев боравак под његовим кровом, на који га је он сам позвао, сметао му је. И не да је био љубоморан.... зар је било могуће бити љубоморан на Валерију... али у свом пријатељу није познавао ранијег друга. Све то туђе, непознато и ново што је Муциј донио са собом из тих далеких земаља и што му је, чини се, ушло под кожу и крв – сав тај магични дочек, пјесме, чудни напици, тај нијеми Малајац, чак и сам зачински мирис који се осјећао на Муцијевој одјећи, у његовом гласу, у његовом дисању – све је то уливало осјећај сличан неповјерењу, можда чак и страх. И зашто је тај Малајац, служећи за столом, непријатном пажњом гледао на њега? Истина, неко други могао би помислити да разумије италијански. Муциј је причао о њему, како је принио велику жртву плативши језиком – и зато сад посједује велику снагу. Какву снагу? И како је могао добити снагу под цијену језика? Све је то веома чудно! Врло нејасно! Фабиј је кренуо жени, у собу – лежала је на кревету одјевена, али није спавала. Чувши његове кораке, стресла се, а потом му се обрадовала, као у дворишту. Фабиј се нашао поред кревета, узео Валерију за руку и мало поћутавши упитао:

– Какав те је то необичан сан уплашио протекле ноћи? И да ли је био налик на сан који је причао Муциј?

Валерија је поцрвевела и журно одговорила:

– О, не, не...! Видјела сам чудовиште које ме је хтјело растргати.

– Чудовиште? У лику човјека? – упитао је Фабиј.

– Не, звијери... звијери!

Валерија се окренула и сакрила у јастук своје запаљено лице. Фабиј је још неко вријеме држао женину руку, ћутећи је прилио својим уснама и удаљио се.

Тај дан су супружници провели невесело. Изгледало је као да им над главама виси нешто мрачно... али шта је то било нису могли да именују. Жељели су да буду заједно, као да им је пријетила опасност, а шта да кажу једно другом нису знали. Фабиј је покушао да се лати портрета или да чита Ариоста – поему која се недавно појавила у Ферари, и која је већ грмила по Италији. Међутим, ништа му није пошло за руком...

Касно увече, пред вечеру, вратио се Муциј.

7. глава

Чинио се спокојним и задовољним – али је мало причао; све више је испитивао Фабија о некадашњим заједничким познаницима, о њемачким походима, о императору Карлу; причао је о својој жељи да отпутује у Рим да види новог папу. Поново је предложио Валерији шираско вино, и као одговор на њено одбијање промрљао је као у себи: сад више не треба. Вративши се са женом у спаваћу собу, Фабиј је брзо заспао... и пробудивши се послије, био је сигуран да га нико није скинуо док је лежао: Валерија није била поред њега. Брзо се подигао и истог трена је видио жену у спаваћници како улази у собу из дворишта. Мјесец је јако свијетлио, мада је скоро промакла слаба кишица. Са затвореним очима и изразом тајног ужаса на непокретном лицу Валерија се приближила кревету и, напилавши га испруженим прстима, легла је ћутећи и брзо у постељу. Фабиј јој се обратио са питањем али она није ништа одговорила, чинило се да спава. Додирнуо ју је и осјетио је на њеној одјећи и у њеној коси кишне капи, а на босим табанима зрна пијеска. Тад је скочио и отрчао у двориште кроз полуотворена врата. Мјесечева сурово блистава свјетлост обасјавала је све предмете. Осврнуо се и видио је у пијеску путањ од трагова два пара ногу

која су водила кућици од јасмина, која се налазила на страни између павиљона и куће. Зауставио се у недоумици и, ево, изненада се поново чује звук те пјесме коју је већ чуо претходне ноћи. Стресао се и отрчао у павиљон... Муциј стоји наспред собе... свира виолину. Фабиј се баца на њега.

– Јеси ли ти био у дворишту, јеси ли ти излазио?! Одјећа ти је мокра од кише?

– Не... не знам... изгледа... нисам излазио... – споро је одговарао, зачуђен Фабијевим доласком и његовим узбуђењем.

Фабиј га узе за руку.

– И зашто опет свираш ту мелодију? Зар си опет видио сан? Муциј гледа у Фабија са истим чуђењем – и ћути.

– Одговарај!!!

– Мјесец је стао као округли штит

Река као змија блиста

Драга се пробудила, непријатељ спава

Кокоску је јастреб распорио

– Помози!!!...

Муциј је мрмљао као у бунилу. Фабиј се удаљио око два корака, зауставио се пред Муцијем, размисливши... вратио се у кућу, у спаваћу собу.

Наслонивши руку на раме, немоћно раширивши руке, Валерија је спавала дубоким сном. Није је брзо пробудио... и само што га је видјела, бацила му се око врата, загрлила га грчевито, цијелим тијелом је дрхтала.

– Шта ти је, драга моја, шта ти је? – понављао је Фабиј трудећи се да је умири. Али је она наставила притајивајући се његовим грудима.

– О, какве чудне снове видим – шапутала је, притишћући му лице.

Фабиј ју је желио упитати... али се она само стресла.

Раним јутарњим сјајем обасјала су се прозорска стакла, када је, најзад, задријемала у његовом наручју.

8. глава

Сљедећег дана Муциј је већ ишчезао раним јутром, а Валерија је рекла свом мужу да намјерава отићи у сусједни манастир, гдје је живио њен духовник, стари и поштени монах, којем је одавала безгранично повјерење. На Фабијева питања одговорила је да исповијешћу жели да олакша своју душу, оптерећену необичним утисцима посљедњих дана. Гледајући на ослабљело Валеријино лице, слушајући њен замирући глас, Фабиј је и сам одобрио њену намјеру: поштени отац Лоренцо могао јој је дати користан савјет и одагнати њене сумње... Под заштитом четири чувара, упутила се у манастир, а Фабиј је остао код куће и до жениног повратка лутао је двориштем, трудећи се да схвати шта се догодило са њом и осјећајући непрекидан страх и гњев, било је у њему неодређених сумњи. Ниједном није улазио у павиљон, али се ни Муциј није враћао, а Малајац је гледао на Фабија као кип, покорно сагнувши главу и далеко, како се у крајњој мјери учинило Фабију, далеко скривеним подсмјехом на бронзаном лицу. Између осталог, на исповијести, Валерија је све испричала свом духовнику и не толико стидећи се колико ужасавајући се. Духовник ју је саслушао пажљиво, благословио је, ослободио је случајног гријеха, али је у себи помислио – чаробњаштво, ђавоље чари... то се не смије тако оставити... и заједно са Валеријом кренуо у вилу како би је коначно успокојио и утјешио. При погледу на духовника, Фабиј се веома забринуо, али искусни старац је претходно промислио како треба поступити. Оставши насамо са Фабијем, наравно, није одао тајну исповијести, али га је посавјетовао да удаљи, ако је могуће, из куће, позваног госта, који је својим причама, пјесмама и својим понашањем растројио Валеријину машту. Притом, по мишљењу старца, Муциј и раније, како се сјећа, није био потпуно тврде вјере и боравивши толико дуго времена у земљама које нису обасјане хришћанском свјетлошћу, могао је отуда донијети заразу лажних учења, могао се чак упознати са тајном магије; и зато, иако је старо пријатељство

показивало своја права, разборита опрезност указивала је на неопходан растанак. Фабиј се у потпуности сложио са уваженим монахом, Валерија се чак сва разведрила кад јој је муж саопштио савјет њеног духовника; испраћен добрим жељама оба супружника и снадбјевен богатим даровима за манастир и сироте, отац Лоренцо се вратио кући.

Фабиј се спремао да одмах након вечере разговара са Муцијем, али се чудни гост није вратио на вечеру. Тада је Фабиј одлучио да одгоди разговор са Муцијем до сљедећег дана и обоје супружника повукли су се у своје одаје.

9. глава

Валерија је брзо уснула, али Фабиј није могао да заспи. У ноћној тишини живље му се приказивало све виђено и све што је осјећао, још упорније постављао је себи питања на која, као и раније, није могао да одговори. Да ли је Муциј заиста постао чаробњак и да ли је већ отровао Валерију? Она болује, али каквом болешћу? Наслонивши главу на руку и заустављајући ватрено дисање, док се предавао тешком размишљању, мјесец је опет изашао на ведро небо и заједно са својим зрацима кроз полупровидно прозорско стакло са стране павиљона – или се то учинило Фабију? – почело се спајати пиркање слично лакој миришљавој струји... Ево, чује се упорно и страсно шапутање... и тог истог трена примијетио је да се Валерија почела слабо мрдати. Пренуо се, гледа је: она се подиже, спушта прво једну ногу, потом и другу са кревета – и као мјесечар, бживотно усмјеривши своје потамњеле очи, пруживши испред руке, упутила се ка дворишним вратима! Фабиј је за трен скочио ка другим вратима спаваће собе и, брзо оптрчавши око куће, закључао је та која су водила у дворите... Једва је успио да се ухвати за браву а већ је осјетио да се неко труди да отвори врата изнутра наваљен на њих, јаче и јаче... потом се чуло дрхтаво стењање...

– Да ли се Муциј ипак вратио из града? – промакло му је кроз главу... и појурио је ка павиљону...

Шта он то види?

По путу јако заливеним сјајем мјесечевих зрака, у сусрет му иде Муциј, такође као мјесечар и такође испруживши руке испред и беживотно отворивши очи... Фабиј му притрча, али овај иде не примјећујући га, мјерно ступајући корак за корак и његово непокретно лице се смије при мјесечевој свјетлости као у Малајца. Фабиј га хтједе назвати по имену, али тог трена чу... иза њега, у кући је лушноу прозор... осврнуо се...

Заиста прозор спаваће собе распукао се својом дужином и подижући ногу преко прага, крај прозора стоји Валерија... Њене руке као да траже Муција... сва му се вуче.

Необјашњиво бјеснило залило је Фабијеве груди, као изненада надолазећи талас. Проклети чаробњак, узвикнуо је бијесно, и ухвативши Муција једном руком за грло, другом руком је напипао бодежом струк и истом дршком је забио оштрицу у бок. Муциј је повикао парајућим гласом и притиснувши дланом рану потрчао је назад у павиљон, спотичући се... Али тог истог трена Фабиј га је ударио, исто тако парајуће повикала је Валерија и као покошена пала на земљу.

Фабиј се бацио ка њој, подигао је и понио у кревет, почео је да јој говори... Дуго је лежала непокретно, али је најзад отворила очи дубоко уздахнувши, испрекидано и радосно, као човјек тек спасен од неминовне смрти, видјела је мужа и обавивши рукама његов врат и прибивши се његовим грудима, муцала је:

– Ти... то си ти...

Мало-помало, руке су јој се опустиле, забацила је главу назад и прошапутала блаженим осмијехом:

– Хвала Богу, све је свршено... али како сам уморна!

Уснила је чврстим, али не и тешким сном.

10. глава

Фабиј се спустио поред ње, лежећи и не скидајући поглед са њеног блиједог и омршавјелог, али већ спокојног лица, почео је размишљати о томе шта се десило... и такође о томе како ће сада поступити? Шта предузети? Ако је убио Муција... досјетивши се тога како је дубоко ушла оштрица бодежа, он у то

није могао сумњати и то се не смије сакрити! Требало је са тим упознати војводу, судију... али како објаснити, како испричати тако неразумљиво дјело? Он... Фабиј је у својој кући убио свог рођака и свог најбољег пријатеља почеће испитивати: због чега? Којим поводом? А шта ако Муциј није убијен? Фабиј није имао снаге да даље остане у незнању и, увјеривши се да Валерија спава, опрезно је устао са фотеље, изашао из куће и упутио се ка павиљону. У њему је све било тихо само се на једном прозору видјело свјетло. Са уплашеним срцем отворио је предња врата (на њима је остао траг окрвављених прстију и по пјешчаном путу црњеле су се капље крви), прошао је кроз прву тамну собу... и зауставио се на прагу запрепашћен.

Насред собе на персијском тепиху са брокатним јастуком под главом, покривен црвеним шалом са црним шарамма, лежао је Муциј, право испруживши све удове. Његово лице жуто као восак, са затвореним очима, са помодрелим капцима, било је управљено ка плафону, дисање се није могло примијетити; изгледао је попут мртваца. Крај његових ногу, такође, умотан у црвени шал, клечао је Малајац. У лијевој руци држао је грану непознате биљке налик на папрат и нагнувши се мало напријед непрестано је гледао у свог господара. Мала бакља забодена у под горјела је зеленкастим пламеном, који је освјетљавао собу. Пламен нити је треперио, нити се димио. Малајац се није ни макао при Фабијевом уласку, само је подигао очи на њега и поново их управио на Муција. С времена на вријеме подизао је и спуштао грану, стресао је у ваздуху, и његове нијеме усне полако су се отварале и окретале производећи нечујне ријечи. Међу Малајцем и Муцијем на поду је лежао бодеж којим је Фабиј поразио свог пријатеља; Малајац је једанпут по окрвављеној оштрици ударио граном. Прошла је минута... двије. Фабиј се приближио Малајцу и нагнувши му се, полугласно је проговорио:

– Је ли умро?

Нагнувши главу на доље и ослободивши под шалом своју десну руку, Малајац је заповједнички показао на врата. Фабиј је желио поновити своје питање, али је усправљена рука

поновила свој покрет, и Фабиј је изишао вани, негодујући и чудећи се, али и повинујући се.

Нашао је Валерију, која је спавала као и раније, са још више успокојеним лицем. Није се скинуо, присјео је крај прозора, наслонио се на руку и поново се задубио у своју душу. Сунце које се подигло, затекло га је на том истом мјесту. Валерија се није будила.

11. глава

Фабиј је желио сачекати да се пробуди и да оде у Ферару кад је изненада неко лако покуцао на врата спаваће собе. Фабиј је изишао и пред собом угледао свог старог кућепазитеља.

– Сињор – почео је старац – Малајац нам је сад рекао да се сињор Муциј разболио и жели да се премјести са својим стварима у град, и зато вас и моли да му дате људе да помогну да се ствари сложе... а до ручка послали би и теретне коње, коње за јахање и неколико пратилаца. Дозвољавате ли?

– То ти је Малајац рекао? – питао је Фабиј. – На који начин? Па он је нијем.

– Ево, сињор, папир на којем је све то написао на нашем језику веома правилно.

– И Муциј је кажеш болестан?

– Да, веома је болестан и не смије га нико видјети.

– Јесте ли послали по доктора?

– Не, Малајац није дозволио.

– И то ти је Малајац написао?

– Да, он.

Фабиј је мало поћутао.

– Па шта да се ради, издајте наређење – најзад је проговорио.

Антонио се повукао.

Фабиј је са недоумицом погледао у свог слугу.

– Изгледа, није убијен – помислио је... и није знао да ли да се радује или да жали? Је ли болестан? Али неколико сати уназад видио је мртваца.

Фабиј се вратио Валерији. Пробудила се и подигла главу. Размијенили су дуги, значајни поглед.

– Већ га нема? – одједном је упитала Валерија.

Фабиј се стресао.

– Како... није? Зар ти... Је ли отишао? – наставила је.

Фабију је лакнуло на срцу.

– Није још, али ће данас отићи.

– И више га никад никад нећу видјети?

– Никад!

– И ти снови се више неће поновити?

– Неће.

Валерија је опет радосно уздахнула, блажени осмијех јој се опет појавио на лицу. Обје руке је пружила мужу.

– И никад нећемо говорити о њему, никад чујеш ли ме, мили мој? Нећу изаћи из собе док он не оде. А сад ми пошаљи моје служавке... Причекај... узми ту ствар! – показала му је бисерну огрлицу коју јој је Муциј поклонио, а која је лежала на ноћном столићу. – И баци је истог трена у наш најдубљи бунар! Загрли ме, ја сам твоја Валерија, и не долази ми док он не оде.

Фабиј је узео огрлицу, бисери су му се учинили тамнији – и испунио је наредбу своје жене. Послије се скитао по дворишту, издалека погледајући на павиљон око којег је већ почело паковање ствари. Људи су износили сандуке, теретили коње... Али Малајца није било међу њима. Снажан осјећај вукао је Фабија да још једном погледа на то што се дешавало у павиљону. Сјетио се да су се са задње стране налазила тајна врата кроз која је могао ући унутра, у собу, гдје је лежао Муциј. Поткрао се до тих врата, нашао их је откључана и, раширивши траке тешких завјеса, бацио је неодлучан поглед.

12. глава

Муциј сада није лежао на кревету. Одјевен у путно одијело, сједио је у фотељи, али се учинио тупим као у првој Фабијевој посјети. Окамењена глава завалила се у фотељи

и протегнуте, положене руке непокретно су се жутјеле на кољенима. Груди се нису подизале. Крај фотеље, на поду, усијаном осушеном травом, налазило се неколико плитких шоља са тамном течношћу која је одавала јак, скоро необичан мирис, мирис мошуса. Око сваке шоље, савивши се понекад, сијевале су златним окицама мале змије боје жељеза, а испред Муџија на два корака од њега уздизала се дуга фигура Малајца прекривеног брокатним шареним плаштом, потпасан тигровим репом са високом капом у облику рогате тијаре на глави. Али није непокретан; клањао се са поштовањем, и као да се молио, па се опет исправљао у сав раст, стајао је чак на прстима, па је мјерно и широко ширио руке, потом се упорно кретао њима у правцу Муџија и чинило се да је пријетио, заповиједао, мрштио обрве и табао ногом. Сви ти покрети, види се, стајали су га великог напора, који му је наносио чак и бол. Тешко је дисао, зној је лио са његовог лица. Одједном је замро у мјесту и повукавши ваздух у груди, наборавши чело, напрегнуо се и повукао ка себи скупљене руке, као да је у њима узде држао... и на неописиви ужас Фабија... Муџијева глава се полако одвојила од фотеље и пружила ка рукама Малајца... Малајац их је пустио, а Муџијева глава се опет тешко забацила назад; Малајац је поновио своје покрете и послушне главе Муџиј их је поновио за њим. Тамна течност је закипила у шољама; саме шоље зазвониле су танким звоном и жељезне змијице валовито су се мрдале око сваке од њих. Тада је Малајац направио корак напријед, и високо подигнувши обрве и исколачивши очи климнуо је главом на Муџија... и очи мртваца су затрептале, неуједначено су се отвориле и испод њих су се показале мутне зјенице, попут олова. Гордом побједом и скоро злобном радошћу, засјало је лице Малајца, широко је отворио своја уста и из саме дубине његовог гркљана са напором се издао отегнути урлик... Муџијеве усне су се такође отвориле и слабим јауком повикао је у одговору на тај нељудски звук.

Али Фабиј није могао више да издржи: учинило му се да присуствује неком ђаволском врачању! Он је такође пови-

као и бацио се у бијег, кући, не осврћући се, изговарајући молитве и крстећи се.

Након три сата Антонио му се јавио са извјештајем да је све готово, све су ствари спремљене и сињор Муциј се спрема у одлазак. Фабиј ни ријечи није одговорио свом слуги, изишао је на терасу, одакле се видио павиљон. Неколико теретних коња се окупило пред њим. Ка кућном улазу био је доведен јак врани ждребац са тешким седлом, прилагођеним за двоје. Ту су стајале слуге са голим главама и наоружани чувари. Отворила су се врата павиљона и придржан Малајцем, поново обукавши обично одијело, појавио се Муциј. Лице му је било мртвачко и руке су му висјеле као у мртваца, али је корачао.... прекорачио је ногама и посађен сјео на коња, држао се усправно, додиром је нашао узде. Ланац му је ставио на стремен, скочио је иза њега на седло, ухватио руком његов струк и читава колона је кренула. Коњи су ишли касом и када су се пред кућом заокретали, Фабију се учини да су на тамном Муцијевом лицу засвјетлуцале двије тачкице... Зар је он то њему усмјерио своје зјенице? Само му се Малајац поклонио... по обичају, подсмјешљиво.

Је ли све то видјела Валерија? Жалузине на њеним прозорима биле су затворене... али је можда стајала иза њих.

13. глава

За ручак је ушла у трпезарију и била је веома тиха и њежна; иако се још увијек жалила на умор. Али у њој више није било ни забринутости, ни претходног непрекидног избезумљења и тајног страха, и кад се други дан послѣ Муцијевог одласка Фабиј опет ухватио за портрет, у њеним је цртама поново нашао тај чисти израз, на тренутак помрачен, који га је умногме збунио... и четкица је полетјела лако и вјерно по платну.

Супружници су заживјели ранијим животом. Муциј је за њих ишчезао, као да га никад није ни било. И Фабиј и Валерија договорили су се да неће о њему ни у једној ријечи бити помена, нису се интересовали о његовој даљој судбини; она је, између осталог, остала за све тајна. Муциј је заиста ишче-

зао, тачно као да је у земљу пропао, Фабиј је једном осјетио да је обавезан да јој исприча шта се управо догодило те фаталне ноћи... али је она вјероватно погодила његову намјеру и притајила дисање, зажмирила је као да је очекивала ударац. И Фабиј је разумио: није јој га нанио. Једног предивног јесењег дана Фабиј је завршавао слику св. Цецилије; Валерија је сједјела пред оргуљама, и прсти су јој лутали по диркама... Изненада, мимо њене воље, под њеним рукама зачула се та пјесма побједоносне љубави коју је некад свирао Муциј – и тог трена, први пут после брака, осјетила је унутар себе треперење новог живота који је ницао.... Валерија се стресла и зауставила...

Шта је то значило? Није ваљда...

Овим ријечима завршавао се рукопис.

(Са руског превела: Сњежана Станковић)